

Вихор В. Г.,

*Головний спеціаліст сектору з питань підготовки
молодших спеціалістів Департаменту вищої освіти
Міністерства освіти і науки України, м. Київ*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ УЧНІВ

***Анотація.** У статті обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Запропоновано авторське визначення педагогічних умов підготовки студентів до управління навчальною діяльністю й проаналізовано основні їхні компоненти. Теоретично доведено, що зазначені педагогічні умови мають істотний вплив на підготовку майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів при їх взаємозв'язку і взаємодії.*

***Ключові слова:** підготовка вчителів, педагогічні умови, управління навчальною діяльністю.*

***Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими, практичними завданнями.** Загальновідомо, що результативність кожного явища безпосередньо залежить від рівня його системної організації. Водночас будь-яка система може успішно функціонувати лише за певних умов. Особливою педагогічною системою вважається професійна підготовка студентів у вищому навчальному закладі. Відтак актуальним є питання щодо визначення педагогічних умов, які сприяють ефективній підготовці студентів до управління якістю навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.*

Аналіз досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми, виокремлення невисвітлених питань... У контексті сьогодення «умова» є деякою «обставиною, від якої щось залежить, правилом, встановленим у якій-небудь області життя, діяльності» [8, с. 837]. Сутність та структура педагогічних умов розглянуті в працях багатьох відомих вчених-педагогів: Ю. К. Бабанського [1], В. І. Загвязинського [4], І. Я. Лернера [5], Б. Т. Лихачова [6], В. Г. Максимова [7].

Ю. К. Бабанський визначив педагогічні умови як обставини, при яких компоненти навчального процесу представлені в єдності (навчальний предмет, викладання і навчання) в найкращих взаємовідносинах, які дають учителю можливість плідно працювати, керувати навчальним процесом, а учням успішно навчається [1].

Педагогічні умови І. Я. Лернер розглядає як фактори, які забезпечують успішне навчання. Вчений стверджує, що «найважливішою і першою дидактичною умовою конструювання логіки навчального предмета є усвідомлення і розробка всіх компонентів змісту предмета, що враховують єдність змістовної і процесуальної сторін навчання. Коли ця умова дотримана, тоді забезпечено необхідне врахування закономірностей засвоєння і навчання в цілому. Це визначить види і порядок діяльності вчителів та учнів у логіці навчального предмету» [5].

Мета статті: обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів... Спираючись на логіку вищеназваних визначень, пропонуємо свій варіант трактування сутності

педагогічних умов стосовно до предмету нашого дослідження: педагогічні умови підготовки студентів до управління навчальною діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів – це сукупність реально функціонуючих, взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів цілісного педагогічного процесу, що забезпечують ефективне вирішення завдань підготовки майбутніх учителів до управління навчанням. До них відносяться:

- наявність багаторівневої системи цілей для курсів та окремих занять у межах єдиної педагогічної мети (підготовка майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів);

- розширення змісту підготовки майбутніх учителів через введення та актуалізацію питань управління навчальною діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів (введення спецкурсу «Основи управління навчальною діяльністю учнів»);

- використання форм, методів та засобів навчання орієнтованих на розвиток управлінських якостей студентів.

Реалізація зазначених умов, на нашу думку, дає найбільший ефект при використанні прийомів рефлексії та комплексного вирішення проблем підготовки майбутніх учителів до управління якістю навчання. Даний процес є єдиною системою дій, що спрямована на освоєння змісту діяльності з управління якістю навчання, на формування і розвиток особистісних якостей, відповідних кожному компоненту, на розкриття творчих можливостей студентів, створення передумов для подальшого вдосконалення і росту знань і вмінь з управління навчанням.

Проведемо аналіз *першої умови* – наявність багаторівневої системи цілей для курсів, та окремих занять у межах єдиної педагогічної мети (підготовка

майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів).

Наявність мети, як педагогічна умова, є дуже важливим фактором, тому у плануванні навчальних програм необхідно розрізняти кінцеві цілі, які повинні бути досягнуті, і найближчі цілі, через які майбутні вчителі просуваються до кінцевих результатів. Отже, намічені нами цілі – це стратегія, а значить, і умова. Мета в стратегічному плані, забезпечує єдність змістової і процесуальної складових підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів і визначає зміст, форми, методи, засоби підготовки студентів до управління навчанням.

Мета є, по-перше, суттєвою характеристикою діяльності людини, окреслюючи передбачення у свідомості певного результату, на досягнення якого будуть спрямовані дії суб'єкта, носія цієї мети; по-друге, передумовою майбутньої діяльності, її стимулюючим елементом і тому однією з підстав діяльності. Мета постійно вдосконалюється, відповідно до мінливих умов історичного розвитку та накопиченого досвіду людської діяльності. Правильне визначення мети багато в чому визначає ефективність і результати будь-якої діяльності.

Педагогічна діяльність є цілеспрямованою за визначенням, бо передбачає ефект цілком закономірний це позитивні зміни в ціннісній, когнітивній, операційній, емоційній та інших підсистемах особистості студента, що передбачені програмою навчання та визначаються, як його результат. Результат формується на основі підсумовування змін в актуальних підсистемах особистості, що відбуваються в кожній одиниці освітнього процесу, якими є навчальні заняття. Тому,

бажаючи досягти кінцевої мети, неможливо не визначати цілі кожної одиниці процесу, причому послідовно, в потрібній логіці та взаємозв'язку (у контексті наступності). Без конкретної мети заняття неможливо визначити, чи веде воно до досягнення кінцевої мети навчання, заради чого витрачаються зусилля і час педагога і учнів [2].

Разом з тим слід наголосити, що в педагогічній практиці трапляються непоодинокі випадки коли вчителі або викладачі ведуть заняття без певної кінцевої мети. Щось учні (студенти) на них роблять, і начебто все йде нормально. Їм і в голову не приходить, що щось має бути по-іншому. Насправді ж при такому підході серйозних успіхів не домогтися, адже якщо немає конкретної кінцевої мети, немає чітко окреслених завдань, не буде і практичного результату: яка поставлена мета, такий і буде результат. Адже якщо людина поставила перед собою кінцеву мету, то вона буде шукати і чіткі шляхи її досягнення. Якщо ж кінцева мета не є чіткою або відсутня взагалі, то власне, не зрозуміло, чого необхідно досягати [3].

Таким чином, чітка і грамотна постановка мети кожного конкретного заняття є обов'язком і невід'ємною частиною професійної діяльності педагога, неодмінною умовою поступального руху до кінцевого результату.

Підкреслимо, що основні цілі та завдання підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів формулюються в рамках наступних загальних функцій навчально-виховного процесу:

1. Когнітивна (пізнавальна) функція – результатом якої є система знань, система спеціальних предметних умінь і навичок, умінь здійснювати

навчально-пізнавальну діяльність, включаючи і самоосвіту. Виняткова орієнтація лише на такий результат не може бути визнана розумною і в останні роки піддається різній критиці з гуманістичних позицій.

2. Ціннісна (виховна) функція – результатом якої є становлення основ світогляду, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, «Я – концепції» та самосвідомості в цілому, становлення мотиваційної сфери, спрямованості особистості, бажань, прагнень, потреб, інтересів, збагачення особистісного досвіду, досвіду діяльності, поведінки, спілкування, відносин переживань, досвіду здійснення вибору, вчинків тощо.

3. Функція психічного розвитку – результатом якої мають стати реальні новоутворення в інтелектуальній сфері учнів (в їх уваги, сприйнятті, мисленні, уяві, мові) в їх емоційній і вольовій сферах.

4. Профорієнтаційна функція передбачає підготовку до саморозвитку та формування професійних якостей у обраному виді праці, здійснення корекції професійних планів, здійснення оцінювання готовності до обраної професійної діяльності.

5. Оздоровча функція спрямована на профілактику і по можливості корекцію несприятливого соматичного та психічного розвитку дітей, забезпечення готовності до ведення здорового способу життя.

Друга умова – розширення змісту підготовки майбутніх учителів через введення та актуалізацію питань управління навчальною діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів (введення спецкурсу «Основи управління навчальною діяльністю учнів»).

Зміст процесу підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів, як

оптимальної педагогічної умови, на концептуально-моделюючому рівні конкретизує зміст нашого дослідження і представлено експериментальною програмою, яка має головне змістове навантаження нашого підходу до підготовки майбутніх учителів технологій до управління якістю навчання. Зміст програми підготовки майбутніх вчителів до управління навчальною діяльністю учнів представляє свого роду процес підготовки майбутніх учителів технологій до управління навчальною діяльністю учнів і виступає як бажаний результат підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі.

З метою актуалізації проблем управління навчальною діяльністю учнів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів необхідно зробити наголос на сутності процесу навчання, розкрити поняття «якість навчання» та «управління якістю навчання». Особливу увагу необхідно приділити засвоєнню специфіки якості навчання в освітніх галузях «Мистецтво», «Технологія» та розглянути фактори, що впливають на якість навчання (особливості факторів якості навчання).

У процесі підготовки майбутніх учителів обов'язково проаналізувати діяльність вчителя в аспекті управління навчальною діяльністю учнів, тобто розкрити, сутність педагогічного управління. Особливої уваги заслуговують питання про роль і місце вчителя в системі управління якістю навчання, його цілі і завдання, а також основні функції як керівника якістю навчання школярів. Види діяльності вчителя технологій як керуючого якістю навчання відповідно до актів навчального циклу.

При вивченні методичних питань слід проаналізувати основні етапи процесу управління навчанням. Майбутній учитель повинен вміти здійснювати аналіз уроку в аспекті управління навчальною діяльністю учнів.

Отже, на перший план підготовки майбутніх учителів виходить питання про педагогічну діагностику в роботі вчителя. Тобто необхідно засвоїти сутність і функції педагогічної діагностики її структуру, основні показники загального стану навчального процесу в класі: успішність учнів; діагностична майстерність вчителя. Для систематизації даних знань з проблем управління навчальною діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів рекомендовано впровадити спецкурс «Основи управління навчальною діяльністю учнів».

Третя умова – використання форм, методів та засобів навчання орієнтованих на розвиток управлінських якостей студентів.

Визначені педагогічні умови при створенні програми дали змогу визначити процес підготовки майбутнього вчителя не тільки як сукупність активних методів навчання і виховання, які спрямовані на вирішення завдань: чому вчити? навіщо вчити? як вчити? Але і на рішення четвертої задачі з одним суттєвим доповненням – як ефективно підготувати вчителів технологій, у контексті нових вимог до професійно-педагогічної діяльності.

На основі узагальнення теоретичного матеріалу встановлено, що вибір форм і системи педагогічних методів повинен визначатися метою, принципами і змістом педагогічного процесу і тими умовами, в яких вони протікають, де необхідно враховувати ще й індивідуально-особистісні якості майбутнього вчителя.

Застосування різноманітних форм організації цілісного педагогічного процесу при підготовці майбутніх учителів технологій до управління навчальною діяльністю учнів є важливою педагогічною умовою.

У ході підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів слід застосовувати традиційні та інноваційні форми організації цілісного педагогічного процесу у вищому навчальному закладі. Це було зумовлено, насамперед, необхідністю вироблення у майбутніх учителів технологій тих важливих якостей особистості майбутнього вчителя, які необхідні для здійснення грамотного управління з метою підвищення якості навчання учнів. Поєднання традиційних та інноваційних форм організації навчального процесу, на нашу думку, дає можливість оптимізувати процес підготовки майбутніх учителів технологій до управління навчальною діяльністю учнів і виступає як ще одна педагогічна умова, від якої багато в чому залежить рівень сформованості знань і вмінь необхідних при управлінні якістю навчання.

У підготовці майбутніх учителів необхідно використовувати такі традиційні форми проведення занять: лекції; семінари; лабораторно-практичні заняття; самостійна робота; інноваційні форми: лекції-бесіди; дискусії; ділові, рольові, евристичні ігри з рішення педагогічних ситуацій; самостійна творча дослідницька робота.

На нашу думку, поєднання різноманітних форм проведення занять не лише активізують пізнавальну діяльність студентів, але й є основою для впровадження інших форм навчальних занять у вищих навчальних закладах, в тому числі і самостійних. Лекції, таким чином, є головною ланкою дидактичного циклу навчання і виконують наукові, виховні та світоглядні функції.

Важливим аспектом підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів є педагогічна практика як спеціальна форма цілісного педагогічного процесу у вищому навчальному

закладі, що забезпечує можливість для подальшого отримання майбутніми вчителями професійних знань, навичок і умінь, професійної впевненості. Педагогічна практика також сприяє закріпленню і поглибленню систематизації професійних знань, розвиває у студентів самостійний підхід до вирішення педагогічних проблем і завдань, залучаючи майбутнього вчителя в управлінську діяльність.

При виборі методів формування у студентів знань і умінь, необхідних при управлінні якістю навчання школярів керувалися наступними критеріями:

1. Ступінь відповідності методів принципам навчання, цілям і завданням, змісту теми.

2. Ступінь відповідності можливостям учнів: віковими (фізичним, психічним); рівнем їх підготовленості (освіченості, вихованості, розвитку); особливостям навчального колективу, наявних умов і визначеним для навчання часу; відповідністю можливостям викладачів, залежним, в свою чергу, від їх рівня теоретичної та практичної підготовленості, досвіду, особистісних якостей.

Важливим компонентом забезпечення успішної підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю є використання різноманітних засобів навчання.

Засоби навчання – це матеріальні об'єкти і предмети природи, а також штучно створені людиною, що використовуються в навчально-виховному процесі в якості носіїв навчальної інформації та інструменту діяльності педагога і студентів для досягнення поставлених цілей навчання, виховання і розвитку [9].

До пізнавальних засобів належать: книги, підручники, методичні посібники; технічні засоби навчання, комп'ютерна техніка; словесні засоби:

«живе слово вчителя», аудіозаписи, друковане слово; образні засоби: ілюстрації, макети, відеопродукція, натуральні об'єкти; матеріально-технічні засоби: будівля, меблі, обладнання, кабінет.

Використання засобів навчання в ході підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів впливає на формування у них якісних знань і вмінь, дозволили активізувати і підтримувати пізнавальні інтереси студентів до вивчення педагогічних явищ, оптимізували самостійну роботу та їх професійне становлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень...

Обґрунтовані педагогічні умови (наявність багаторівневої системи цілей для курсів, та окремих занять у межах єдиної педагогічної мети; розширення змісту підготовки майбутніх учителів через введення та актуалізацію питань управління навчальною діяльністю учнів; використання форм, методів та засобів навчання орієнтованих на розвиток управлінських якостей студентів) мають істотний вплив на підготовку майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів при їх взаємозв'язку і взаємодії.

Перспективи подальших досліджень полягають у експериментальній перевірці ефективності обґрунтованих педагогічних умов та їх поєднання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю. К. Об актуальных вопросах методики дидактики / Ю.К.Бабанский // Советская педагогика, 1978. – № 9. – С. 45-55.

2. Большакова Е. Ю. Цели учебного занятия / Е. Ю. Большакова // Пермский виртуальный педагогический совет. – Режим доступа: <http://gcon.pstu.ac.ru / pedsovet / programm / ced1-17-2.htm>.

3. Волков И. П. Цель одна – дорог много: Проектирование процессов обучения: [кн. для учителя: из опыта, работы] / И. П. Волков. – М. : Просвещение, 1990. – 159 с.

4. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактического исследования / В. И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1982. – 160 с.

5. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1980. – 96 с.

6. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекций: [учебное пособие для студентов пед. учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК] / Б. Т. Лихачев. – М. : Прометей, 1993. – 526 с.

7. Максимов В. Г. Технология формирования профессионально-творческой личности учителя / В. Г. Максимов. – Чебоксары: ЧТУ, 1996. – 288 с.

8. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / под ред. чл.-корр. АПН СССР Н. Ю. Шведовой. – М. : Азбуковник, 1997. – 944 с.

9. Профессиональная педагогика: учебн. для студ., обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. – 904 с.

REFERENCES

1. Babanskyu Yu. K. Ob aktual'nykh voprosakh metodyky dydaktyky / Yu.K.Babanskyu // Sovet'skaya pedahohyka, 1978. – № 9. – S. 45-55.

2. Bol'shakova E. Yu. Tsely uchebnoho zanyatyuya / E. Yu. Bol'shakova // Permskyu vyrtual'nyu pedahohycheskyu sovet. – Rezhym dostupu: <http://gcon.pstu.ac.ru/pedsovet/programm/ced1-17-2.htm>.

3. Volkov Y. P. Tsel' odna – doroh mnogo: Proektyrovanye protsessov obuchenyua: [kn. dlya

uchytelya: yz opyta, raboti] / Y. P. Volkov. – M. : Prosveshchenye, 1990. – 159 s.

4. Zahvyazynskyy V. Y. Metodolohyya y metodyka dydaktycheskoho yssledovaniya / V. Y. Zahvyazynskyy. – M. : Pedahohyka, 1982. – 160 s.

5. Lerner Y. Ya. Protsess obucheniya y eho zakonomernosty / Y. Ya. Lerner. – M. : Znanye, 1980. – 96 s.

6. Lykhachev B. T. Pedahohyka. Kurs lektsyy: [uchebnoe posobyе dlya studentov ped. ucheb. zavedeniya y slushateley YPK y FPK] / B. T. Lykhachev. – M. : Prometey, 1993. – 526 s.

7. Maksymov V. H. Tekhnolohyya formirovaniya professional'no-tvorcheskoy lychnosty uchytelya / V. H. Maksymov. – Cheboksary: ChTU, 1996. – 288 s.

8. Ozhegov S. Y. Tolkovyy slovar' russkogo yazyka / pod red. chl.-korr. APN SSSR N. Yu. Shvedovoy. – M. : Azbukovnyk, 1997. – 944 s.

9. Professional'naya pedahohyka: uchebn. dlya stud., obuchayushchikhsya po pedahohycheskym spetsyal'nostyam y napravleniyam. – M. : Assotsyatsyya «Professional'noe obrazovaniye», 1999. – 904 s.

Vykhор V.G. The pedagogical conditions of future teachers preparing to management of students training activity

This article describes the pedagogical conditions of future teachers preparing to management of secondary schools students training activity on the example of technology teachers. The author definition of pedagogical conditions of students preparing to management of training activity and their basic components are analyzed. The paper theoretically proves that these pedagogical conditions have a significant impact on the future teachers preparing to management of students training activity in relationship and interaction.

Key words: teacher preparing, pedagogical conditions, training activity management.

Вихорь В. Г. Педагогические условия подготовки будущих учителей к управлению учебной деятельностью учащихся

Аннотация. В статье обоснованы педагогические условия подготовки будущих учителей к управлению учебной деятельностью учащихся общеобразовательных учебных заведений, на примере учителей технологий. Предложено авторское определение педагогических условий подготовки студентов к управлению учебной деятельностью и проанализированы основные их компоненты. Теоретически доказано, что указанные педагогические условия оказывают существенное влияние на подготовку будущих учителей к управлению учебной деятельностью учащихся при их взаимосвязи и взаимодействии.

Ключевые слова: подготовка учителей, педагогические условия, управление учебной деятельности.